

OTOCZMY TROSKĄ ŻYCIE

Podstawowe aspekty przesłania etycznej instrukcji Kongregacji Nauki Wiary *Dignitas personae* w perspektywie duszpastersko-wychowawczej

Opracował ks. prof. UKSW, dr hab. Janusz Balicki, ks. dr hab. Jacek Bramorski (Gdańsk) i ks. dr Jan Uchwat (Gdańsk)

Wprowadzenie

Ze względu na bardzo szybki rozwój nauk biologicznych i medycznych istnieje potrzeba oceny etycznej w zakresie niektórych zagadnień dotyczących ludzkiego życia. Kościół katolicki, kierując się światłem rozumu i wiary, przedstawia jasne zasady i oceny moralne badań biomedycznych.

Kongregacja Nauki Wiary przygotowała instrukcję *Dignitas personae* (8 września 2008 r.), która nawiązuje do wcześniejszych wypowiedzi Magisterium Kościoła w tej dziedzinie (por. instrukcja *Donum vitae* – 1987 r., encyklika *Veritatis splendor* – 1993 r., encyklika *Evangelium vitae* – 1995 r.).

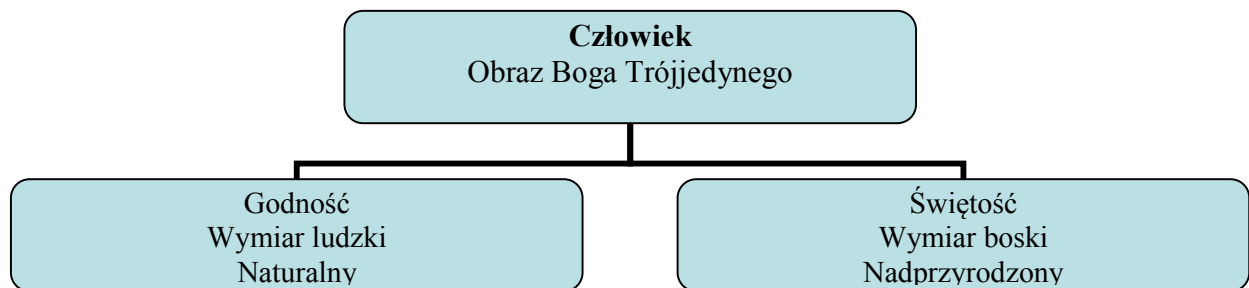
Instrukcja *Dignitas personae* składa się z trzech części:

- *część pierwsza* – przypomnienie fundamentalnych aspektów antropologicznych, teologicznych i etycznych w dziedzinie bioetyki;
- *część druga* – nowe problemy związane z prokreacją;
- *część trzecia* – nowe propozycje terapii związane z manipulacją na embrionach oraz ingerencją w dziedzictwo genetyczne człowieka.

I. Antropologiczne, teologiczne i etyczne aspekty ludzkiego życia i prokreacji

Podstawowe kryteria etyczne dotyczące prokreacji:

1. Od momentu poczęcia (połączenia plemnika i komórki jajowej) nowe życie (embrion) to człowiek w początkowym stadium rozwoju posiadający swoją godność i prawa (przede wszystkim prawo do życia). Embrion od samego początku ma godność właściwą osobie.
2. Jedynym godnym miejscem dla powstania nowego życia jest małżeństwo i rodzina. Małżeństwo to związek mężczyzny i kobiety, którzy podczas aktu małżeńskiego (jednoczącego i otwartego na życie) współpracują z Bogiem w dziele stworzenia. Nowe życie to owoc wzajemnej miłości mężczyzny i kobiety. Chrystus podniósł małżeństwo do rangi sakramentu.
3. W świetle wiary życie człowieka nie tylko posiada godność, ale i świętość. Człowiek od Boga pochodzi i do Boga zmierza. Jest wezwany do udziału w trynitarniej miłości Boga.

4. Biomedycyna powinna:
 - a) zachować bezwarunkowy szacunek należny istocie ludzkiej we wszystkich chwilach jej istnienia
 - b) chronić szczególnie charakter osobistych aktów służących przekazywaniu życia.

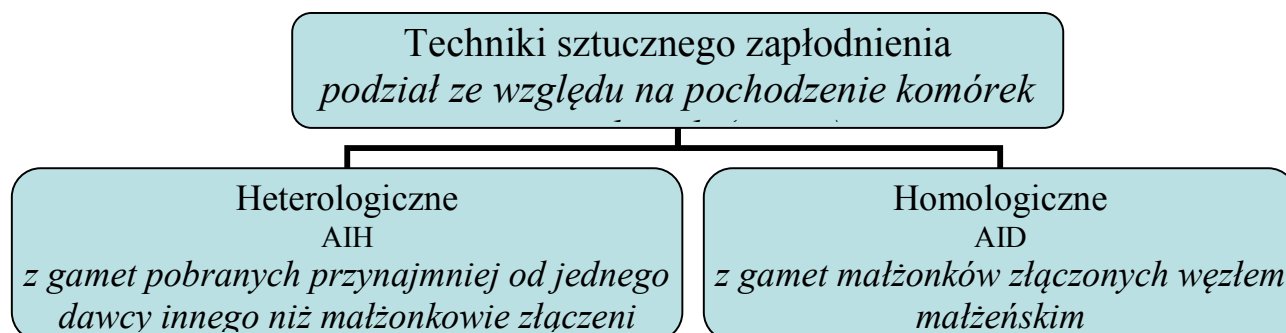
II. Nowe problemy związane z przekazywaniem życia

a) Techniki wspomagające prokreację

W leczeniu bezpłodności nowe techniki medyczne powinny uszanować trzy podstawowe dobra:

1. prawo do życia i do integralności fizycznej każdej istoty ludzkiej od poczęcia aż do naturalnej śmierci;
2. jedność małżeństwa, wzajemne poszanowanie prawa małżonków do stania się ojcem i matką;
(Tradycja Kościoła i refleksja antropologiczna uznają w małżeństwie i w jego nierozzerwalnej jedności jedynie godne miejsce dla naprawdę odpowiedzialnego rodzicielstwa. Donum vitae, II, A, 1)
3. płodność małżeństwa - przekazanie życia powinno być owocem właściwego aktu małżeńskiego.
(Zapłodnienie zatem jest godziwie chciane, jeśli małżonkowie podjęli w sposób ludzki "akt małżeński przez się zdolny do zrodzenia potomstwa, do którego to aktu małżeństwo jest ze swojej natury ukierunkowane i przez który małżonkowie stają się jednym ciałem. Donum vitae II, B, 4)

Niedopuszczalne: W świetle powyższych kryteriów należy wykluczyć wszelkie zastępujące akt małżeński techniki sztucznego zapłodnienia.

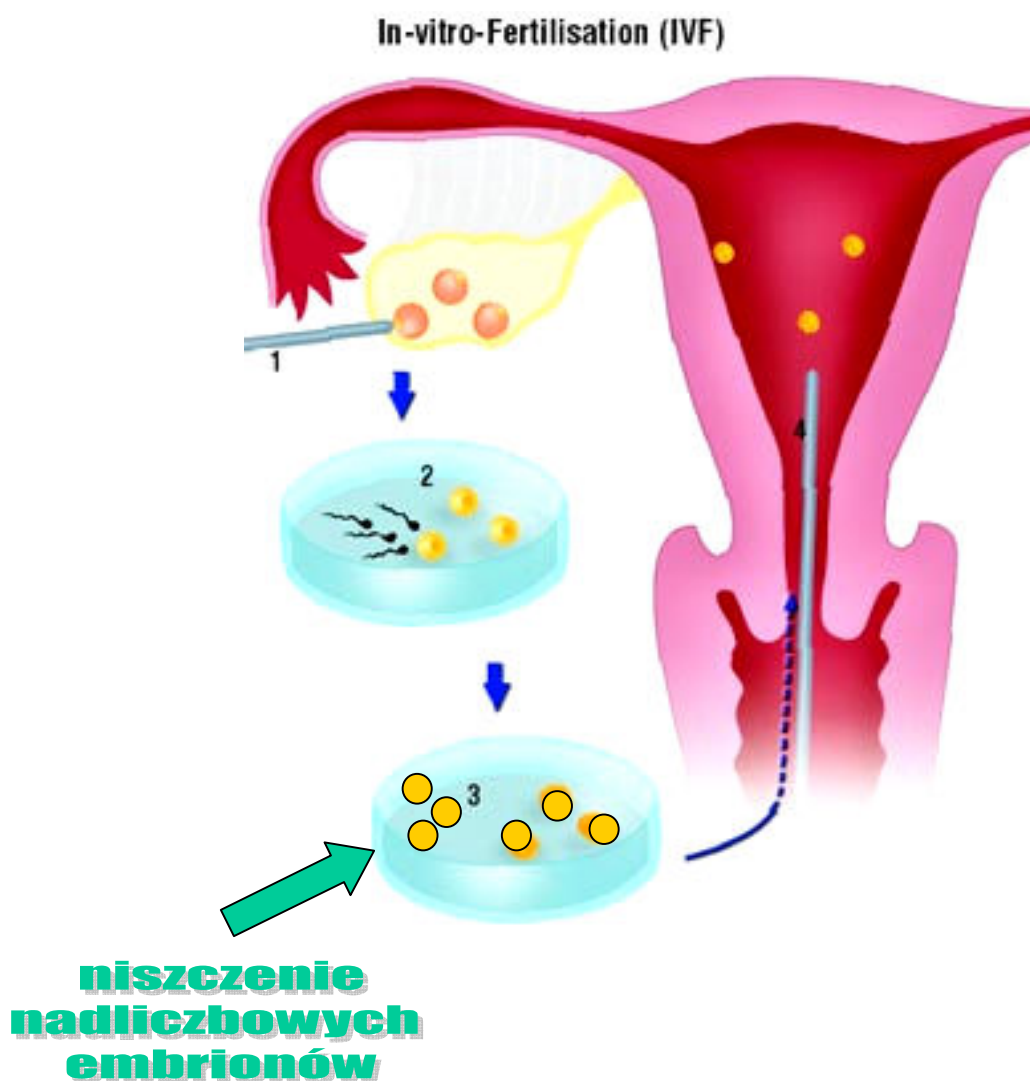

Dopuszczalne natomiast są te metody, których celem jest wspieranie aktu małżeńskiego i jego płodności poprzez usunięcie przeszkód uniemożliwiających naturalną płodność: np. leczenie hormonalne niepłodności; leczenie chirurgiczne tj. udrożnienie jajowodów. Ponadto małżonkom bezpłodnym należy ułatwiać adopcję.

b) Zapłodnienie *in vitro* i zamierzone niszczenie embrionów

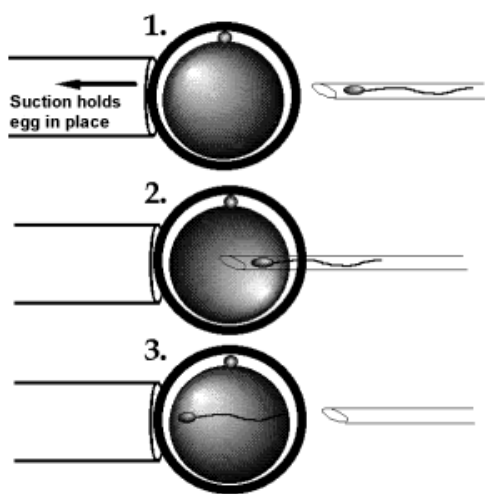
We wszystkich technikach zapłodnienia *in vitro* (na szkle, w laboratorium) zakłada się, że ludzki embrion jest tylko zwykłym zbiorem komórek, które są używane, selekcjonowane i niszczone. Liczba zniszczonych embrionów jest bardzo wysoka (przekracza ona 80%). Często dochodzi do genetycznej selekcji dzieci (embriony, u których występują wady są od razu niszczone). Nie traktuje się embrionów jako osoby!

Etycznie nie do przyjęcia jest oddzielanie prokreacji od całkowicie osobistego kontekstu aktu małżeńskiego. Przekazywanie życia jest aktem osobistym mężczyzny i kobiety jako pary, niedopuszczającym żadnego rodzaju zastępczego działania. Pragnienie dziecka nie może usprawiedliwiać jego „produkcji”.

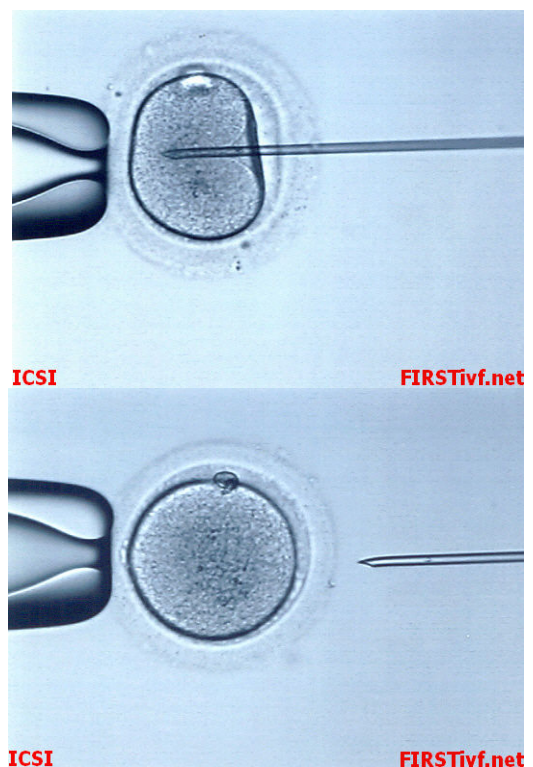

c) Docytoplazmatyczne wstrzyknięcie spermy (ICSI)

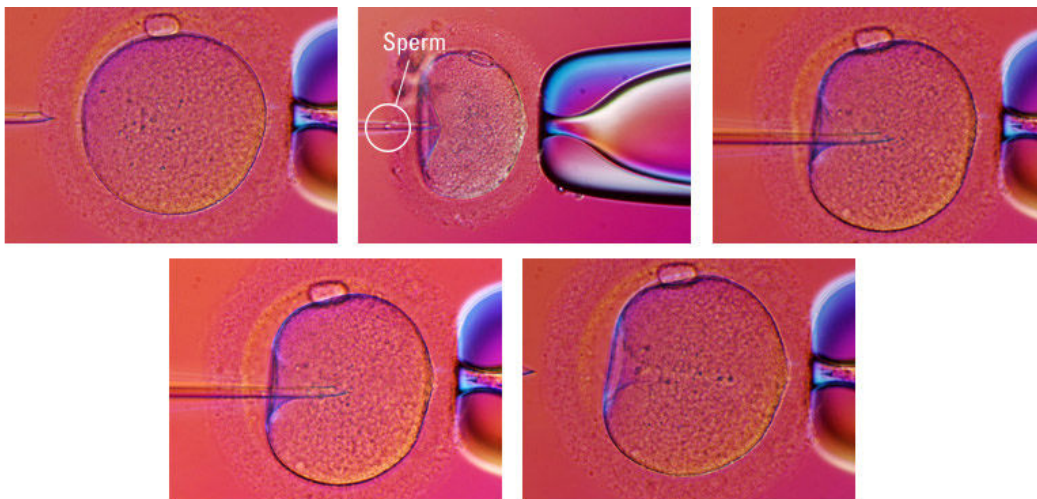
Metoda ta polega na wstrzyknięciu do cytoplazmy komórki jajowej (owocytu) jednego plemnika, uprzednio wyselekcjonowanego. ICSI jest ze swej istoty techniką niegodziwą, gdyż powoduje całkowite oddzielenie prokreacji od aktu małżeńskiego. Dokonuje się to poza ciałem małżonków, za pośrednictwem osób trzecich.

Schemat ICSI

Zdjęcia ICSI

d) *Zamrażanie embrionów (kriokonserwacja)*

Kriokonserwacja, polegająca na zamrażaniu embrionów w bardzo niskiej temperaturze, by móc je długo przechowywać, jest nie do pogodzenia z szacunkiem należnym embrionom ludzkim.

e) *Zamrażanie komórek jajowych*

Owocyt to komórka jajowa, do której nie przeniknął plemnik. Zamrażanie komórek jajowych w celu sztucznego przekazywania życia należy uznać za moralnie nie do przyjęcia.

f) *Redukcja embrionów*

Skutkiem metod sztucznego przekazywania życia jest wzrost liczby ciąż mnogich (poprzez przeniesienie większej liczby embrionów do łona matki). Redukcja embrionów to zmniejszenie liczby (niszczenie) nadliczbowych embrionów lub płodów. Jest to zamierzona aborcja selektywna i jako taka etycznie niedopuszczalna.

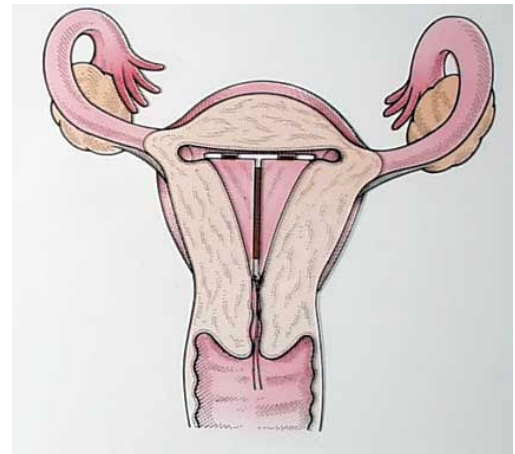
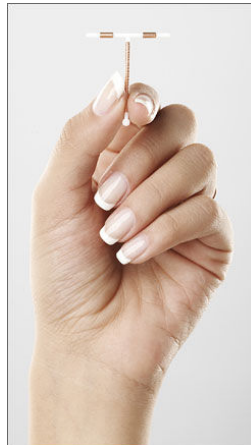
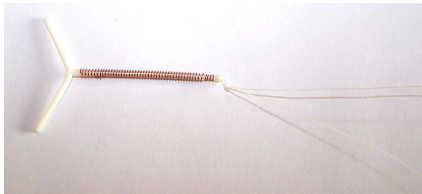
g) *Diagnoza przedimplantacyjna (przed przeniesieniem do łona matki)*

Diagnoza przedimplantacyjna jest formą diagnozy prenatalnej. Ma na celu uzyskanie pewności, że do matki przeniesione zostały jedynie embriony pozbawione wad, o określonej płci lub posiadające pewne szczególne cechy. Skutkiem jest zwykle niszczenie embrionu określanego jako „podejrzany” o wady genetyczne czy chromosomowe albo ze względu na niepożądane cechy lub płeć. Embrion nie jest traktowany jako istota ludzka! Jest ona moralnie niegodziwa, gdyż stanowi jakościową selekcję embrionów i ich niszczenie. Nie wolno mierzyć wartości ludzkiego życia wyłącznie według kryteriów zdrowia fizycznego, przydatności, itp.

h) Nowe formy „przechwytywania” i „zapobiegania ciąży”

1. Techniki „przechwytywające” – uniemożliwiają zagnieżdżenie (implantacja) embrionu w macicy (np. wkładka wewnątrzmaciczna, „pigulka następnego dnia”).
2. Techniki uniemożliwiające dalszy rozwój ciąży – powodują niszczenie (aborcję) embrionu dopiero co zagnieżdżonego, np. pigułka RU-486, mifepriston, prostaglandyna, methotrexate.

Stosowanie zarówno środków „przechwytyjących”, jak i „przeciwciażowych” wchodzi w zakres grzechu aborcji i jest poważnie niemoralne. Ponadto, w przypadku pewności dokonania przerwania ciąży prawo kanoniczne przewiduje poważne konsekwencje karne (por. KPK, kan. 1398).

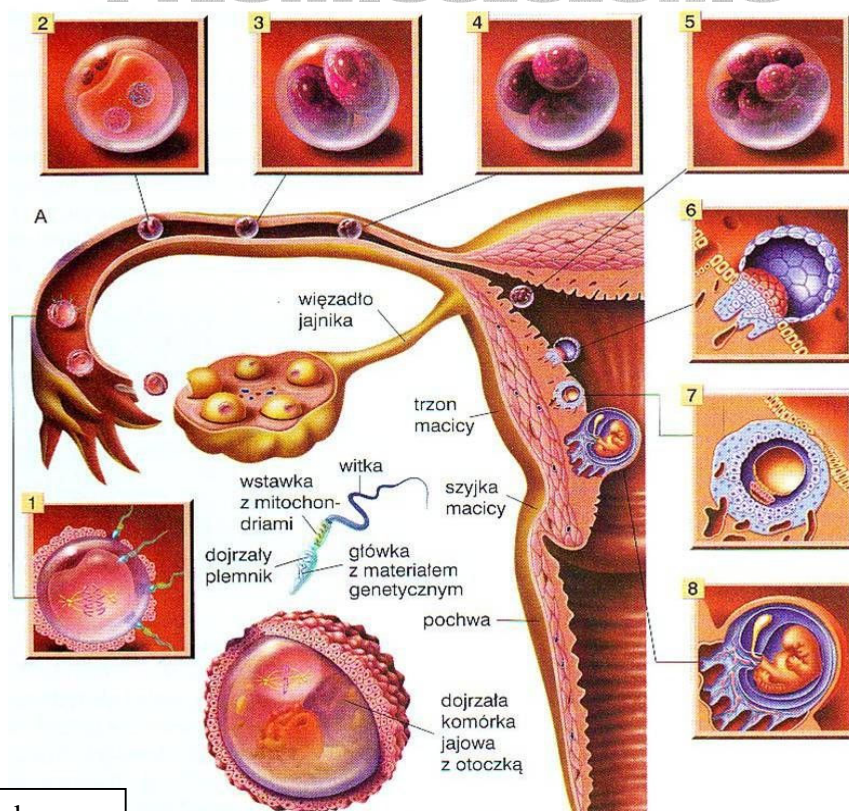

**wkładka
wewnątrzmaciczna**

Podsumowanie

Nazwa	Opis	Skutki	Ocena moralna
zapłodnienie <i>in vitro</i> (IVF)	zapłodnienie poza ciałem kobiety (laboratorium) rodzaje: FIVET, GIFT, ZIFT, ICSI.	brak elementu jednoczącego i prokreacyjnego aktu małżeńskiego. „Produkcja” ludzi!	niedopuszczalne
ICSI	rodzaj <i>in vitro</i>	zobacz c)	niedopuszczalne
zamrażanie embrionów	zamrażaniu embrionów w bardzo niskiej temperaturze	zobacz d)	niedopuszczalne
zamrażanie komórek jajowych	cel: zapłodnienie <i>in vitro</i>	zobacz e)	ze względu na cel niedopuszczalne
„redukcja” embrionów	eliminuje się, niszczy embrion (aborcja)	aborcja	niedopuszczalne
diagnoza przedimplantacyjna	badanie embrionu przed wszczęciem go do układu rozrodczego kobiety	selekcja i niszczenie embrionów niechcianych czy niepożądanych	niedopuszczalne
„przechwytywanie”	nie dopuszcza się do zagnieżdżenia	działanie aborcyjne	niedopuszczalne
Uniemożliwianie rozwoju ciąży	powoduje niszczenie zagnieżdżonego embrionu	aborcja	niedopuszczalne

Przemieszczenie

Zapłodnienie

Zagnieżdżenie

Od zapłodnienia do zagnieżdżenia embrionu

III. Nowe propozycje terapeutyczne związane z manipulowaniem embrionami lub dziedzictwem genetycznym człowieka

a) Terapia genowa

Terapia genowa oznacza zastosowanie wobec człowieka technik inżynierii genetycznej w celach leczniczych. Wyróżnia się jej dwa rodzaje:

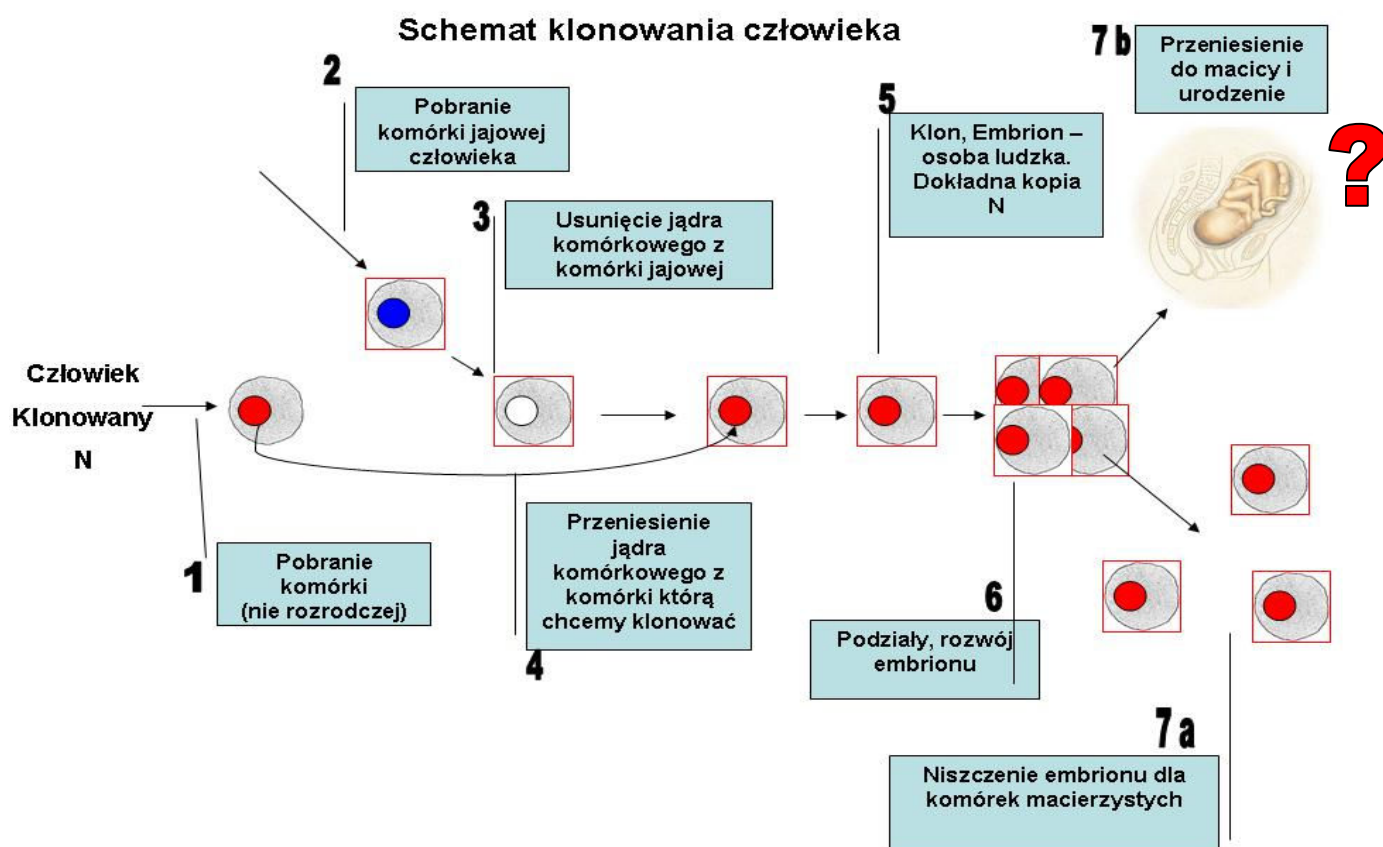
1. terapię genową komórek somatycznych - wyeliminowanie wad genetycznych występujących w komórkach somatycznych tworzących tkanki i narządy ciała jednego osobnika; w celach ściśle terapeutycznych jest z zasady moralnie godziwe;
2. terapię genową komórek zarodkowych – korygowanie wad genetycznych występujących w komórkach zarodkowych. Efekty są dziedziczone, przenoszone na ewentualne potomstwo. Rodzaje: 1) przed urodzeniem (wewnątrzmaciczna terapia genowa) 2) po urodzeniu, na dziecku lub dorosłym; przy obecnym stanie badań działanie powodujące przechodzenie na potomstwo potencjalnych szkód, nie jest moralnie dopuszczalne.

b) Stosowanie inżynierii genetycznej dla celów pozaterapeutycznych

Zastosowania technik inżynierii genetycznej do manipulacji mających rzekomo doprowadzić do udoskonalenia i wzmocnienia naszego wyposażenia genetycznego. Tego typu próby należy uznać za etycznie naganne.

c) Klonowanie ludzi

Klonowanie ludzi polega na bezpłciowym rozmnażaniu całego organizmu w celu otrzymania jednej lub więcej identycznych „kopi” wyłącznie jednego przodka. Ze swej natury jest ono niedopuszczalne, gdyż doprowadzając do skrajności zło sztucznego zapłodnienia, ma na celu wytwarzanie nowych istot ludzkich w sposób nie mający żadnego związku z aktem małżeńskim oraz z płciowością. Stanowi zatem poważne pogwałcenie ludzkiej godności.

d) Wykorzystywanie komórek macierzystych do celów terapeutycznych

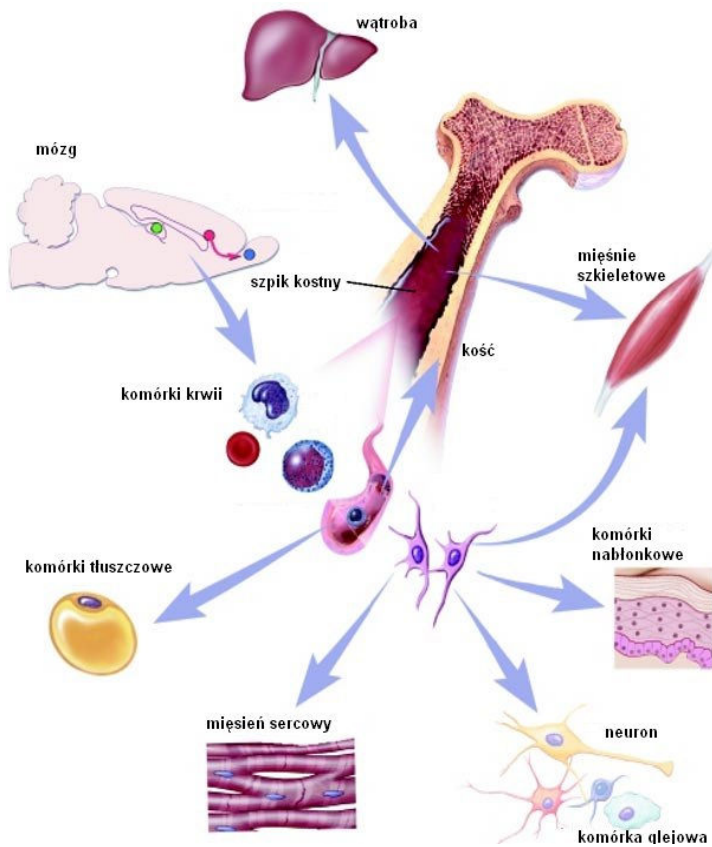
Komórki macierzyste przeszczepione do uszkodzonej tkanki mają zdolność namnażania komórek i odnawiania tejże tkanki. Ocena moralna związana jest z dwoma aspektami:

1. metoda pobierania komórek macierzystych

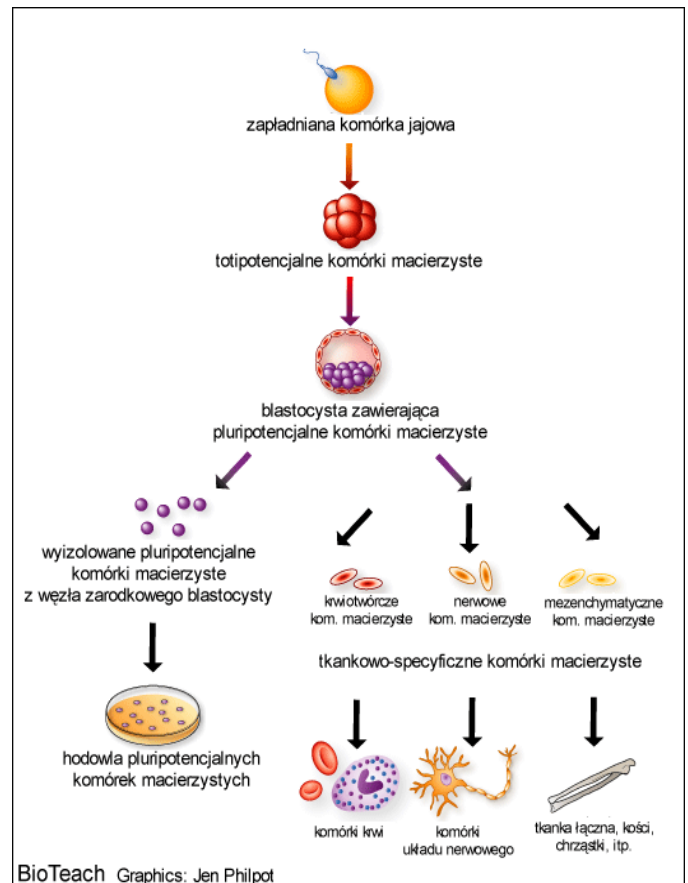
- **dopuszczalne**: z tkanki dorosłego osobnika, z krwi pępowinowej w momencie porodu, z tkanki płodu zmarłego śmiercią naturalną;

- **niedopuszczalne**: z żywego ludzkiego embrionu, gdyż prowadzi to nieuchronnie do jego zniszczenia.

2. wykorzystywanie do celów klinicznych i eksperymentalnych jest dopuszczalne o ile komórki macierzyste otrzymano metodami godziwymi.

pobieranie komórek macierzystych z tkanki dorosłego osobnika
dopuszczalne

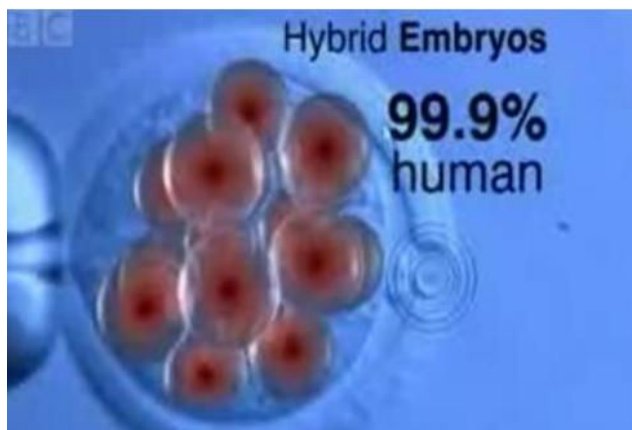
pobieranie komórek macierzystych z żywego ludzkiego embrionu
niedopuszczalne

e) *Próby hybrydacji*

Klonowanie hybrydowe polega najczęściej na wykorzystaniu (zapłodnieniu) komórek jajowych zwierzęcych i plemnika ludzkiego. Stanowi to naruszenie godności istoty ludzkiej i jest moralnie nie do przyjęcia, ponieważ dochodzi w nich do wymieszania ludzkich i zwierzęcych elementów genetycznych, co może doprowadzić do zaburzenia specyficznej tożsamości człowieka.

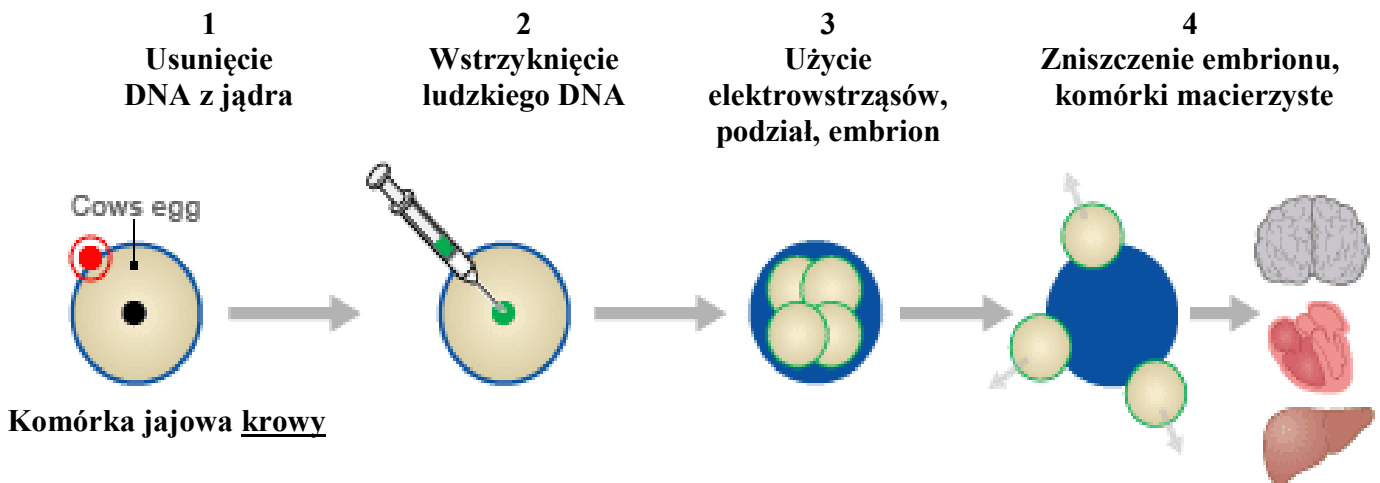
f) *Wykorzystanie ludzkiego „materiału biologicznego” z nielegalnego źródła*

Do badań naukowych, do produkcji szczepionek lub innych produktów są wykorzystywane komórki powstałe w wyniku niegodziwego zabiegu (np. na embrionach ludzkich), wymierzonego przeciwko ludzkiemu życiu lub fizycznej integralności bytu ludzkiego. W takiej sytuacji istnieje obowiązek sprzeciwu i odmowy stosowania „materiału genetycznego” niegodziwego pochodzenia.

Embrion ludzki hybryda

Schemat tworzenia hybryd

Podsumowanie

<i>Nazwa</i>	<i>Opis</i>		<i>Ocena moralna</i>
Terapia genowa	Komórek somatycznych		Dopuszczalne
	Komórek zarodkowych	przed urodzeniem	Niedopuszczalne
		po urodzeniu	Niedopuszczalne
Inżynieria genetyczna dla celów pozaterapeutycznych	Instrumentalna wizja człowieka, produkcja ludzi, Mentalność eugeniczna, brak odniesienia do Boga		Niedopuszczalne
Klonowanie ludzi	Reprodukcyjne	Produkcja ludzi	Niedopuszczalne
	Terapeutyczne	Pozyskanie komórek macierzystych	Niedopuszczalne
Wykorzystywanie komórek macierzystych do celów terapeutycznych	Pobieranie komórek	z żywego embrionu	niszczy się embrion
		inne	nie niszczy się embrionu
Próby hybrydacji	zmieszanie ludzkich i zwierzęcych elementów genetycznych		Niedopuszczalne
„materiał biologiczny” z nielegalnego źródła	komórki powstałe w wyniku niegodziwego zabiegu		Niedopuszczalne
<i>Człowiek: stawia się na miejscu Boga, chce „produkować” innych, nie szanuje prawa naturalnego, dominuje drugiego człowieka, nie szanuje godności i świętości życia ludzkiego, traktuje drugiego instrumentalnie, jako rzecz, występuje przeciw integralności i intymności cielesnej i duchowej człowieka.</i>			

Zakończenie

Nauczanie moralne Kościoła nie zawiera tylko zakazów, ale wspiera poznawczą działalność człowieka. Przestrzega jednak przed nadużywaniem ludzkiej władzy i zdolności, które doprowadza do różnych form niesprawiedliwej dyskryminacji oraz ucisku najsłabszych i najbardziej bezbronnych. Zasadność każdego zakazu wynika zatem z konieczności ochrony autentycznego dobra moralnego – godności osoby ludzkiej.

Słowniczek terminów

Bioetyka	[gr. <i>bíos</i> - „życie”, <i>ethos</i> - „obyczaj”], interdyscyplinarna dziedzina wiedzy, zajmująca się analizą i próbą rozstrzygnięcia dylematów moralnych pojawiających się w praktyce nauk medycznych i biologicznych.
Chromosomy	[gr. <i>chroma</i> - „barwa”, <i>soma</i> - „ciało”], forma organizacji materiału genetycznego wewnątrz komórki. Samoodtwarzające się, stałe składniki jądra komórkowego, będące nosicielami genów.
Embrion, zarodek	osobnik we wczesnym etapie rozwoju. Embrion ludzki = osoba ludzka
Eugenika	[gr. <i>eugens</i> - „dobrze urodzony”], system poglądów głoszący możliwość doskonalenia cech dziedzicznych człowieka jako gatunku (w sferze biologii, cech psychicznych i moralności).
Gameta	komórka płciowa organizmów żywych.
Gen	[gr. <i>génos</i> - „ród”, „pochodzenie”, „gatunek”], podstawowa jednostka dziedziczenia decydująca o przekazywaniu potomstwu poszczególnych cech organizmu.
Hybryda, hybryd	[łac. <i>hybryda</i> – „mieszaniec”, inaczej krzyżówka], osobnik powstały w wyniku skrzyżowania dwóch organizmów rodzicielskich należących do innych ras, odmian, podgatunków, gatunków lub rodzajów.
Inżynieria genetyczna	ingerencja w materiał genetyczny organizmów, w celu zmiany ich właściwości dziedzicznych
Jądro komórkowe	najważniejsza część komórki, steruje jej funkcjonowaniem, zawiera informację genetyczną całego osobnika. Odgrywa decydującą rolę w przekazywaniu cech dziedzicznych i przebiegu przemiany materii.
Klonowanie	[gr. <i>klon</i> - „gałązka”, „odrośl”], proces tworzenia idealnej kopii z oryginału, manipulacja mająca na celu otrzymanie genetycznej kopii pierwowzoru.
Komórki macierzyste	komórki, które mają jednocześnie dwie zdolności: 1) potencjalnie nieograniczonej liczby podziałów (mnożenia się) 2) różnicowania się do innych typów komórek (mogą tworzyć tkanki, organy itp.) Ze względu na ich pochodzenie komórki macierzyste dzieli się na a) embrionalne komórki macierzyste - wyprowadzone z komórek embrionalnych. b) somatyczne (dorosłe) komórki macierzyste - znajdujące w tkankach dorosłych organizmów
Komórki somatyczne	[gr. <i>soma</i> – „ciało”], to wszystkie komórki organizmu z wyjątkiem komórek płciowych.
Kriokonserwacja	metoda przechowywania zamrożonego materiału biologicznego w bardzo niskich temperaturach. (np. plemników, komórek jajowych, embrionów).
Owocyt	komórka dająca początek komórce jajowej
Zagnieżdżanie	[łac. <i>implantatio</i> – „wszczepienie”], zagnieżdżenie się zarodka ssaków lub człowieka w błonie śluzowej macicy w początkowej fazie ciąży.
Zygota	komórka powstała w wyniku połączenia się gamety żeńskiej z gametą męską (zapłodnienie), dająca początek nowemu organizmowi.